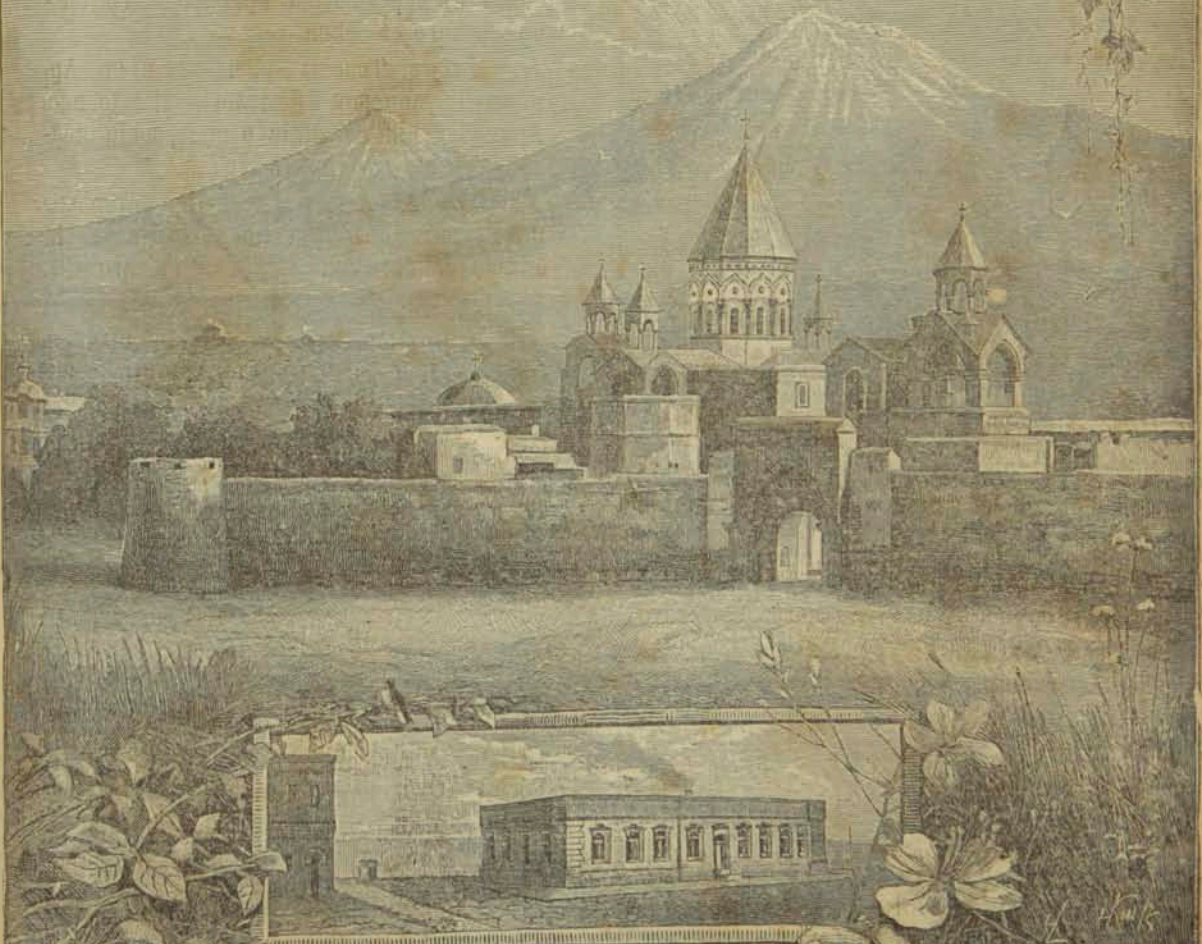

1901

ԹԻԻ Դ. ԱՊՐԻԼ

ԱՐԱՐԱՅ

ՏՊԻՐՆ ԻՆՏԵ ԱՐՄԻՈՅ Ա. ԵԶՐԻՆՆԻ

ուժ է կրկին առաջինը բայց վերջին երկուսն անշեշտ են մնում. Մեծասարի ածանցումն են $\frac{1}{4}, \frac{1}{2}, \frac{3}{4}, \frac{2}{2}, \frac{2}{8}, \frac{3}{8},$ և ընդ ուր օր. $\frac{1}{4} = \frac{2}{4} + \frac{2}{4}$, շեշտում է որպէս Մեծասարը ($\frac{2}{4}$), այն զանազանութեամբ որ առաջին $\frac{2}{4}$ -ի շեշտն աւելի զօրեղ է, քան երկրորդինը էին: Ստեղծի ածանցումն են $\frac{5}{8}, \frac{6}{8}, \frac{9}{8}, \frac{12}{8}, \frac{6}{4}, \frac{9}{4}$ և ընդ ուր օր. $\frac{9}{8} = \frac{5}{8} + \frac{5}{8} + \frac{5}{8}$ առաջին $\frac{5}{8}$ -ը զօրեղ շեշտ ունի, երկրորդը՝ զրեթէ, առաջինի կիսի չափ, և երրորդն աւելի պակաս էին: Բարդութիւններն են $\frac{5}{4}, \frac{7}{4}, \frac{5}{8}, \frac{7}{8}$ և ընդ ուր օր. $\frac{5}{4} = \frac{2}{4} + \frac{5}{4}$ -ին կամ $\frac{5}{4} + \frac{2}{4}$ -ին և շեշտուում է պարզերի շեշտադրութեան օրէնքով: Մեր եկեղեցական եղանակներին միջ կան թէ, Մեծասար և թէ, Ստեղծ և թէ, ածանց ու բարդ հատածներ:

Երաժշտութեան և լեզու շեշտադրութեան օրէնքները սերդ կապ ունին. երկուսի շեշտերն անբաժան ընթանալով մի անբախտելի ներդաշնակութիւն պէտք է ներկայացնեն:

Մեր լեզուի միջ շեշտուում են բառերի վերջին վանկերը միայն, բացի կոչականներից. երգեցողութեան միջ ներելի է բազմավանկ բառերին երկու շեշտալ և, եթէ հնարաւոր է բառի արմատը շեշտել, որպէս արեւ են և մը նախնի բանաստեղծ — երգիչ — երաժիշտ հայրերը: Ուրեմն նախ պէտք է երգի խօսքերը լեզուական չափի վերածել, ապա հատածներին բաժանել, որպէս զի լեզուի և եղանակի շեշտերն իրար համբուրեն:

վերջին երկուքն անշեշտ կը մնան. մեծասարի ածանցներն են $\frac{1}{4}, \frac{1}{2}, \frac{3}{4}, \frac{2}{2}, \frac{2}{8}, \frac{1}{8}$, և այլն, առնց $\frac{1}{4}, \frac{2}{4} + \frac{2}{4}$ կը շեշտուի մեծասարի ($\frac{2}{4}$) նման, այն զանազանութեամբ միայն որ առաջին $\frac{2}{4}$ -ի շեշտն աւելի զօրաւոր է քան երկրորդինը և այլն. ստեղծի ածանցումն են $\frac{5}{8}, \frac{6}{8}, \frac{9}{8}, \frac{12}{8}, \frac{6}{4}, \frac{9}{4}$ և այլն, ուր $\frac{9}{8} = \frac{5}{8} + \frac{5}{8} + \frac{5}{8}$ առաջին $\frac{5}{8}$ -ը զօրաւոր շեշտ ունի, երկրորդը զրեթէ, առաջինի կիսուն չափ. և երրորդն աւելի պակաս և այլն: Բարդութիւններն են $\frac{5}{4}, \frac{7}{4}, \frac{5}{8}, \frac{7}{8}$ և այլն, ուր օր. $\frac{5}{4} = \frac{2}{4} + \frac{5}{4}$ -ին կամ $\frac{5}{4} + \frac{2}{4}$ -ին և կը շեշտուի պարզերուն շեշտադրութեան օրէնքով: Մեր եկեղեցական եղանակներու միջ կան թէ, մեծասար և թէ, ստեղծ և թէ, առնց ածանցներն և բարդ — ածանցներ:

Երաժշտութեան և լեզուի շեշտադրութեան օրէնքները սերտ կապ ունին իրարու հետ, երկուքին շեշտն ալ իրարմէ անբաժան ըլլալով՝ անբախտելի ներդաշնակութիւն մը կը ներկայացնեն:

Մեր լեզուին միջ կը շեշտուին բառերու վերջին վանկերը միայն: Բացի կոչականներէ. երգեցողութեան միջ ներելի է բազմավանկ բառերուն երկու շեշտալ և, եթէ հնարաւոր է, բառի արմատը շեշտել ինչպէս ըրած են մեր նախնի բանաստեղծ — երգիչ — երաժիշտ հայրերը: Ուրեմն նախ պէտք է երգի խօսքը լեզուական չափի վերածել, յետոյ հատածներու բաժանել, որպէս զի լեզուի և եղանակի շեշտերն իրար համբուրեն:

Այսպէս իմ Հայոց եկեղեցական եղանակները (Արարատ 1894. էջ 222—227 և 256—260, Սողոմոն Ա. Ս. Սողոմոնեան) ուսումնասիրութիւննցն էլ, միջ ընդ միջ, արտադրել և այնտեղ ցրել տալով, 31, 32 և 33 յօդուածներն է կազմել, մասամբ կամ ամբողջովին: (Լուսնայ 1901. գիրք Ա. էջ 229—232): Մնացածներն էլ ուրիշ տեղերիցն են արտադրած անշուշտ օր. Սահակ վարդապետ Ամատունուց՝ 30 յօդուածը (Արարատ 1894. էջ 178—179) և այլն և այլն և այլն:

Պ. Գ. Խաչկունցի «Ն մի Երաժշտական օրէնք շեշտի և իւր պղպային երաժշտութեան մասին հասկացողութիւն անդամ չունի, Էսոյց գրքէլ է» որ Հայոց խաղերն ալ, եղանակներն ալ ծագումով հայացի չեն, այլ հայացած. սակայն այդ միտքն էլ նոյնքան հայաշէ չէ՛, այլ հայացած: Պ. Գ. Խաչկունց:

Կոմիտաս Վարդապետ

